

Žiupsneliai

Kaip parašyti gerą brandos egzamino rašinį (naudingi patarimai abiturientui)

Kiekvienos vasaros pradžioje matau liūdnus veidus, girdžiu gaudžius verksmus – tai guodžiasi nelaimingi, nusivylę abiturientai, kurių rašiniai per menkai įvertinti. Skundžiasi tėveliai, kad tiek pinigų išleido korepetitoriams, ir vaikas gerai mokėsi, bet štai blogai išlaikė egzaminą. Kur dabartės jis įstos?

Ką daryti, kad gerai išlaikytum egzaminą? Žinoma, reikia stengtis, stropiai dirbti. Bet to dar negana. Tūlas mokinys nemoka tinkamai sukurti egzamino rašinio todėl, kad neišmano reikalavimų, kuriuos skelbia išsamūs ir konceptualūs dokumentai „Lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzamino programa“ ir „Lietuvių kalbos ir literatūros valstybinio brandos egzamino užduoties vertinimo kriterijai“. Jis šių dokumentų nenagrinėja, nesupranta ir nežino, ko reikia, kad parašytum gerą darbą. Todėl noriu abiturientui atskleisti jų esmę bei prasmę, paaiškinti, kaip jais vadovautis, kad išvengtų lemtingų klaidų ir parašytų gerą tekstą, atitinkantį reikalavimus.

Tarkim, prasideda egzaminas, prieš tave baltas popieriaus lapas. Turi pasirinkti vieną iš teikiamų dviejų samprotaujamojo¹ ir dviejų literatūrinio rašinio temų. Kaip pasirinkti? Svarbu išsąmoninti programos nurodymą, kad per egzaminą rašomas arba samprotaujamas, arba literatūrinis rašinys. Taigi būtina suvokti, kuo šie rašiniai skiriasi. Jų skirtumą rodo jau pats pavadinimas: rašant samprotaujamąjį rašinį reikia samprotauti, o literatūrinį – nereikia (tik analizuoti, nagrinėti). Pastarasis skirtas tiems, kurie nenori samprotauti. Aš taip pat. Iš prigimties nemėgstu samprotauti. Manau, kad ši veikla nereikalinga ir nenaudinga. Netgi žalinga. Vienas užsienio autorius, neatsimenu pavardės, savo veikale „Vargas dėl proto“ yra moksliskai pagrindęs, kad visos blogybės randasi dėl ydingo žmogaus polinkio protauti, mąstyti.

Ši veikla žmones ištis vargina. Tai matyti retsykiais kylančiose diskusijose, skelbiamuose straipsniuose, kuriuose bandoma suvokti, ką reiškia *samprotavimas* ir ką – *analizė*, kada reikia *argumentuoti*, kada – *pagrįsti* ir pan. Kai kam atrodo, kad tai bergždžias darbas ir laiko švaistymas. Bet čia galima įžvelgti ir racionalų grūdą. Pavyzdžiui, teigiama, kad vidurinėje mokykloje reikia mokytis tik analizuoti, o samprotauti – universitete. Mat abiturientai dar negeba samprotauti, jie dar nesubrendę brandos egzaminui. Labai įtikinama. Todėl daroma išvada, kad tas neaiškus ir nesuprantamas samprotaujamas

¹ Programoje vartojamas „patobulintas“ terminas *samprotavimo rašinys* vietoj iki 2008 m. vartoto *samprotaujamas rašinys*. Renkuosi tradicinį terminą *samprotaujamas rašinys*.

rašiny išvis nereikalingas. Visai pagrįstas siūlymas šio rašinio nemokyti, per egzaminus jo nerašyti, palikti tik literatūrinį. Tikrai puikus sumanymas – kiek vargo būtų išvengta. Dar siūloma prieš egzaminą ginti baigiamąjį darbą. Taip pat gera mintis. Nes baigiamąjį darbą, jei kokios, būtų galima nusipirkti (jeigu bus paklausa, bus ir pasiūla – juk ir dabar už prieinamą kainą gali įsigyti kalbėjimo įskaitos tekstą). Vis dėlto, kol dar nepakeisti egzamino reikalavimai, patarčiau: rinkis literatūrinį rašinį, tada samprotauti nereikės. Bet pasitaiko, kad mokinys, pasirinkęs literatūrinį, rašydamas susipainioja – nejučia pradeda samprotauti. Paskui skundžiasi, kad gavo blogą pažymį. Pats kaltas. Nesamprotauk, kur nereikia.

Viena abiturientė, kurdamą literatūrinį rašinį, ėmė taip samprotauti, kad, tik pamanyk, – pradėjo kelti problemas (yra tokių tipų – visur mato problemas). Savarankiškai! Ta mergelė nepaisė, kad programoje aiškiai nurodyta: problema yra samprotaujamojo rašinio objektas, literatūrinio objektas – literatūra. Taigi literatūriniame rašinyje problemų minėti nereikia. Jei netiki, atidžiai išnagrinėk literatūrinio rašinio vertinimo nurodymus: ten nėra tokio vertinimo kriterijaus kaip problema. Kai kam tai gali nepatikti, kitas gal norėtų, kad ir literatūrinis rašinys būtų problemiškas, bet juk aiškiai nurodyta: problema priklauso samprotaujajam rašiniui. Be to, įsidėmėk, kad egzamino programoje apskritai neužsimenama apie problemų kėlimą. Imkime Bendrąsias programas – jose pateiktas išsamus mokykloje ugdytinų gebėjimų sąrašas. Gebėjimo kelti problemas ten nerasi. Apie jį kalbėti nedera. Užtat daug kalbama apie problemų sprendimą. Jeigu mėgsti spręsti problemas, prašom – rinkis samprotaujajam rašinį. Problema yra suformuluota jo temoje (pavadinime), ją reikia tik išspręsti. Tai ir spręsk, kaip tave mokė. Tik atsargiai.

Tarkim, pasirinkai samprotaujajam rašinį, nes tau patiko problema, nurodyta antrašėje, ir tikiesi ją gerai išspręsiąs. Bet neapsigauk – yra dar ir kitas, ypač keblus dalykas. Tai reikalavimas pagrįsti savo rašinį kūryba vieno ar dviejų užduotyje nurodytų autorių, įtrauktų į privalomų skaityti sąrašą. Štai kur tikri egzamino spąstai: užduotis pritempti, įterpti nurodyto autoriaus kūrybą į savo tekstą. Tai pasiseka toli gražu ne kiekvienam (todėl ir randasi siūlymų atsisakyti šio rašinio).

Tad jeigu nori tinkamai atlikti egzamino užduotį, turi rengtis jau iš anksto, gal net nuo penktos ar šeštos klasės. Skaitydamas literatūrą neieškok kokio skaitymo malonumo, bet stenkis pastebėti ir įsidėmėti, kas iš to kūrinio tiktų vienai ar kitai temai. Gali užsirašyti, gal ir atmintinai išmokti kokią citatą, tinkančią rašiniui. Atsimink, kad yra toks rašinio vertinimo kriterijus „rėmimasis privalomu autoriumi“. Jeigu nepasiremsi, nors būsi parašęs geriausią tekstą, gausi absoliutų nulį, egzamino neišlaikysi, brandos atestato nematysi. Todėl patariu: kai rinksiesi temą, pirmiausia galvok, kuriuo autoriumi galėtum pasiremti, kokią jo mintį, citatą galėtum panaudoti.

Kaip tai daryti, skaityk kituose žurnalo numeriuose.

Zita Alauniene